

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

VATROMET NOVIH VRIJEDNOSNIH PARADIGMI POSRNULOG DRUŠTVA

Nepovjerenje u institucije i elite sve izraženije;
politička agenda sve udaljenija od uticaja građana;
komunikacijski i kulturološki sunovrat sve eksplicitniji

Đorđe Vuković

novembar 2022.

Politička praksa svjedoči da bahatost, pohlepa, osionost, arogancija, izrazito nekulturna, devijantna i destruktivna ponašanja prolaze bez mogućnosti sankcionisanja na izborima.

Politikolozi demokratiju nazivaju i poretkom u kojem neka elita može da bude poražena na izborima, mirno prihvati poraz i preda vlast pobjednicima. Društva u kojima se zbog raznih manipulacija i pritisaka takva rješenja čine nemogućima, daleko su od demokratije.

U nedemokratskim, autoritarnim političkim kulturama, kakva dominira Bosnom i Hercegovinom, karakteristična pojava je i personalizacija politike. Nije riječ samo o kultovima ličnosti, nepotizmu i porodičnim uticajima, već i izjednačavanju i poistovjećivanju države, nacije, ideologije, čak i kolektivnog identiteta i zajedničke sudbine sa konkretnim pojedincima.

Sadržaj

I	VATROMET NOVIH VRIJEDNOSNIH PARADIGMI POSRNULOG DRUŠTVA	3
1.	KOLAPS POLITIČKOG LEGITIMITETA. STRATEGIJA UNIŠTAVANJA NADE	4
2.	DEMOKRATURA U BOSANSKOM LONCU	6
3.	IZAZOVI POLITIČKE ANTROPOLOGIJE	8

VATROMET NOVIH VRIJEDNOSNIH PARADIGMI POSARNULOG DRUŠTVA

Konačni rezultati opštih izbora u Bosni i Hercegovini potvrđeni su 2. novembra 2022. godine, mjesec dana nakon što su građani izašli na birališta, ali ono što se dešavalo u međuvremenu ne samo da predstavlja koloplet najskandaloznijih događaja u istoriji izbornih procesa u postdejtonskoj BiH, već potpuno razotkriva cjelokupnu političku praksu, karakter političkog života i političkih, etičkih, komunikacijskih, kulturoloških i drugih vrijednosnih paradigmi u društvu.

Centralna izborna komisija na istoj sjednici prvo je objavila šokantne podatke o brojnim neregularnostima tokom izbornog procesa, a samo nekoliko trenutaka poslije ih legalizovala i proglasila zvaničnim. Prethodno je opozicija u Republici Srpskoj tražila ponovno prebrojavanje glasova za mjesto predsjednika i potpredsjednike na svim biračkim mjestima, a od pravosudnih institucija da hitno provedu istragu i utvrde odgovornost aktera "organizovane izborne pljačke". Nakon naredbe CIK-a sredinom oktobra otvorene su vreće sa glasačkim listićima i obavljeno kontrolno brojanje glasova. Ipak, uprkos uočenim brojnim nepravilnostima i nelegalnim radnjama tokom predizborne kampanje, na izborni dan, a posebno u postizbornom periodu, evidentnim dokazima zabilježenim na video i pisanim materijalima, izjavama posmatrača i slično, CIK je odbacila zahtjev za ponavljanje izbora. To je još više podijelilo ionako podijeljenu javnost, dodatno kompromitovalo politički život i dovelo u pitanje buduće izbore u BiH.

U prvim reakcijama stranih zvaničnika isticana su zabrinjavajuća pitanja o integritetu izbornog procesa, uz apostrofiranje da izborne prevare potkopavaju povjerenje građana u demokratiju i onemogućuju im da pozivaju svoje vođe na odgovornost. Pored zanemarivanja preporuka međunarodnih institucija za poboljšanjem izbornog procesa, naročito tehničkog aspekta, što se godinama navodilo u izvještajima kao prioritet, lokalne vladajuće strukture su cijelo vrijeme optuživale strani faktor za miješanje u izbore, spočitavajući im scenarijume "obojenih revolucija" za nasilnu promjenu vlasti i favorizovanje "međunarodnih poslušnika". Inače, u državi

sa 3,3 miliona registrovanih glasača, od kojih je glasala jedva polovina (53,26 odsto), za vlast se nadmetalo više od sedam hiljada kandidata, 145 politička subjekta – 90 stranaka, 38 koalicija i 17 nezavisnih kandidata. Njihove motivacije, programi, načelnosti, nivoi političke i građanske kompetencije, moralne autonomije i slobode izbora posebna su priča. Tako se i ovaj put potvrdila uloga tzv. lažnih predsjedničkih kandidata, manipulacija sa posmatračima, zloupotreba javnih resursa, medijska proizvodnja straha, etiketiranje i progoni neistomišljenika, a u iščekivanju rezultata ponovnog brojanja glasova protiv članova CIK-a najavljivane su krivične prijave, svakodnevno su javno diskreditovani kao ličnosti, organizovani su masovni protesti na kojima su se nizale prijeteće poruke, samozvani eksperti za bezbjednost najavljivali su eskalaciju sukoba, nanovo se aktualizovalo pitanje opstanka države, opozicioni lideri našli su se izloženi pozivima na linč, javnost traumatizovana, podjele se spustile među narod.

Ostaje pitanje da li je time dostignuta kulminacija dugotrajne krize kroz koju prolazi politički sistem BiH ili ona tek predstoji. Sve složeniji antagonizmi ne samo između nacionalnih zajednica, već i unutar njih, odavno su iz latentne prešli u manifestnu fazu. Rascjepi između političkih elita, pobjednika i gubitnika izbora, žrtava tranzicije i sloma sistema vrijednosti, prijete da izazovu kulturni i antropološki prasak koji nije opasan samo po stabilnost države, već i regiona. Iza pozornice na kojoj se odigravaju brutalne političke igre, populistički i nacionalistički performansi za mase, kao provjerene metode za mobilizaciju birača i kamufliranje socijalnih problema, radikalno se mijenja ljudsko ponašanje u svim aspektima politike.

Agendu političkog života sve manje oblikuju političke partije, dok su uticaji akademske zajednice i nevladinog sektora sve beznačajniji. Ni političari ni građani odavno ne udahnjuju život demokratskim institucijama. Društvene debate nema ni kao privida, odluke se ne donose poslije javnih diskusija, kultura dijaloga posrće na sve niže nivoe, uvrede i prijete potpuno su zamijenili argumente. Pritisci na medije i trgovina mandatima redovna su politička praksa, a ostrašćeni dokazi partijske

lojalnosti ustoličili kao jedine kvalifikacije za radna mjesta i napredovanje u karijerama. Kada se tako premreži društvo nije teško stvoriti utisak da glasanje na izborima zaista gubi svaki smisao.

No, kolapsom političkog modela predstavništva i vladavine, nestankom političkih opcija koje bi artikulisale stvarne interese ljudi, njihov slom postaje još dublji, na emocionalnom i kognitivnom nivou. Ratovi devedesetih i sve njihove posljedice, permanentna politička kriza koja počiva na neravnoteži nacionalnih i etničkih interesa i narativa o njima, pre naglašavanje i zloupotrebe identitetskih pitanja, ekonomske i socijalne traume stanovništva, političko otuđenje i apatija, neminovno su se odrazile na kulturne i etičke obrasce ponašanja ljudi, kao i vrijednosne paradigme u društvu.

Do potpunog izražaja dolazi anticipativno pokoravanje stanovništva, gotovo nagonsko prilagođavanje na svaku situaciju koju proizvode odluke političkih elita. Pozivi na bezuslovnu odanost kakvim smo svjedočili tokom krize izazvane pandemijom korone, uz mnoštvo afera koje su je pratile (malverzacije sa kupovinom respiratora i zaštitne opreme, ali i kršenja ljudskih prava i sloboda), nastavljeni su u političkoj svakodnevici, a dresiranje lojalnosti eskaliralo je tokom izbora, interpretacije rezultata i posljedica nastale krize.

KOLAPS POLITIČKOG LEGITIMITETA. STRATEGIJA UNIŠTAVANJA NADE

Izborna apstinencija već decenijama je predmet brojnih istraživanja u BiH. Odsustvo povjerenja u institucije, ali i povjerenja građana u vlastite potencijale da ličnim angažmanima mogu uticati na promjenu političkog diskursa, reformu sistema, izbor i kontrolu vlasti, postalo je hronično obilježje političke kulture u BiH. Autoritarizam i podaništvo, etnocentrizam i populizam, kriminal i korupcija, demoralizacija svake lične inicijative itd. uzrokuju sve veće distanciranje građana od politike, dok istraživanja svjedoče da u biračkoj strukturi dominantno mjesto zauzimaju oni koji su zbog egzistencijalnih motiva prinuđeni da glasaju za određene političke partije i pojedince na kandidatskim listama, što često moraju i da dokazuju npr. fotografisanjem glasačkog listića. Kontrola ovog procesa i njena zloupotreba omogućavaju da se zna tačno koliko je ko na kojem biračkom mjestu osvojio glasova, dok politički akteri javno priznaju da te podatke upoređuju sa spiskovima i adresama svog "prinudnog" članstva. Na taj način strah od sankcija, gubitka posla ili nemogućnosti zapošljavanja, kao i niz drugih pobuda koje nisu ideološka i politička identifikacija sa partijama ni izrazi povjerenja u kandidate, postaju presudan faktor u izboru

birača. Društvo okovano strahom, kao što znamo, ne može da bude demokratsko, ali ni slobodno. Mogli bismo konstatovati da svjedočimo sramnom gubitku dostojanstva naroda koji se i dalje diči herojstvom i slobodoljubljem svojih predaka, a u srži čijeg nacionalnog identiteta je žrtvovanje za opšte dobro i prkošenje svakoj sili.

Iz takvih emocionalnih stanja, konformizam, autoritarizam i agresivnost usidravaju se kao karaktistični obrasci razmišljanja i ponašanja. Politička alijencija u autoritarnom društvu rezultira da ljudi političku moć smatraju snagom koja im je strana, sa kojom ne mogu da se identifikuju i koju ne mogu da kontrolišu. Dakle, tu ne može da bude riječi o povjerenju već o poslušnosti, što u zbiru sa procentom onih koji se otvoreno izjašnjavaju da ne vjeruju u političare, političke partije i institucije, ukazuje na zastrašujuće razmjere ovog fenomena. Podsjetimo se npr. na niz istraživanja studenata Fakulteta političkih nauka u Banjoj Luci prethodnih godina koji ukazuju da 60 odsto akademaca nema povjerenja u institucije zemlje u kojoj žive i planiraju budućnost. Taj procenat masovnog nepovjerenja još je veći kada se obuhvate ispitanici na nivou cjelokupnog stanovništva. Takođe, druga istraživanja svjedoče da je mladima glavni razlog za učlanjavanje u političke partije lični interes (preko 80 odsto). Četiri petine ispitanika smatraju da je zaposlenje glavni razlog učlanjavanja u partije, četvrtina kao glavni razlog ističe napredovanja u karijeri, dok su ideali i želja za promjenama u društvu kao motivi za učlanjenje u partije na nivou statističke greške. Buntovna i slobodoumna omladina kao da više i ne postoji u BiH.

Namješteni konkursi i partijsko zapošljavanje, prednost stranačke knjižice u odnosu na diplomu, uznemiravanje na poslu i mobing, godinama je svakodnevica BiH, a ova negativna praksa posebno se manifestuje uoči predizbornih perioda. Nedavno je objavljeno da je Centar za pružanje pravne pomoći Transparensi Internešenela u BiH primio više od hiljadu i po poziva građana koji su prijavili korupciju i tražili pravnu pomoć jer nemaju povjerenje u domaće pravosudne institucije. Održana je i međunarodna debata *Pravo na pravdu* gdje je objelodanjeno istraživanje po kojem dvije trećine građana BiH nema nikakvo povjerenje u pravosuđe, na bilo kojem nivou. Ali političke elite su odavno dokazale da njih ni ne interesuje kako se ljudi osjećaju i šta misle, već samo kako reaguju na ono što oni rade.

Da li je uopšte moguće u takvoj atmosferi graditi demokratske institucije, podizati nivo političke svijesti, dostizati stabilnu ravnotežu političkog sistema, provoditi neophodne reforme za opšte dobro? Španski sociolog Manuel Kastels u knjizi *Sunovrat - kriza liberalne demokratije* (2022) objašnjava kako narušeno povjerenje

između vlasti i naroda, kao i kriza legitimiteta institucija, predstavljaju ključne prepreke da kao ljudi imamo kontrolu nad svojim životima i nad temeljnim vrijednostima u društvu u situaciji koja je korak do kolapsa. "Bez javnih politika koje posjeduju legitimitet, u umovima ljudi neće biti moguće ostvariti duboke promjene u svim oblastima koje bi omogućile popravljavanje baze naše individualne i kolektivne egzistencije", tvrdi Kastels. To otvara vrata autoritarnim rješenjima koja rastvaraju bazu demokratskog života sa dramatičnim posljedicama koje bi opet mogle da postanu uzroci novih, još većih i strašnijih društvenih kriza. Naravno, ova prijetnja se ne nadvija samo nad dejtonskom BiH, već i brojnim državama širom svijeta.

Kriza političkog legitimiteta nastaje u prekidu subjektivnih veza između onoga što građani misle, žele i osjećaju s jedne i djelovanja onih koje biraju i plaćaju s druge strane. Vodeći svjetski stručnjaci upozoravaju da u se sveopštoj percepciji građana politika smatra najgorom profesijom, a političari postaju društvena grupa koja brani svoje zajedničke interese od interesa onih koje predstavljaju. Rasprostranjenom osjećaju odbojnosti prema politici doprinosi i praksa da se poštovanje političkih prava građana gotovo demonizuje od strane medija. I mlada zvijezda svjetske politikologije, Jaša Munk, upozorava da se prosječan glasač danas osjeća otuđenijim od politike nego ranije, dok prava građana narušavaju sve intenzivniji populizam i "tiranija većine". Iza "volje naroda" sakrivaju se elite koje su sve više odvojene od sopstvenog naroda. Taj argument potežu nacionalni lideri u BiH, iako upravo oni kreiraju i iznuđuju "narodnu volju". Stvarnost je prepuna ilustracija da se na takav način javni resursi i zajedničko dobro pretvaraju u skladište za podmirivanje ličnih interesa. Ni to nije privilegija samo lokalnih lidera. Profesor političke teorije Jan-Verner Miller također zaključuje da širom Evrope sve više glasača smatra kako su političke partije, neutoljivo gladne moći, zaokupljene isključivo partikularnim interesima, dok harizmatički lideri koncentrišu vlast u svojim rukama.

U nedemokratskim, autoritarnim političkim kulturama, kakva dominira Bosnom i Hercegovinom, karakteristična pojava je i personalizacija politike. Nije riječ samo o kultovima ličnosti, nepotizmu i porodičnim uticajima, već i izjednačavanju i poistovjećivanju države, nacije, ideologije, čak i kolektivnog identiteta i zajedničke sudbine sa konkretnim pojedincima. Zato u takvom okrilju izostaju sučeljavanja argumenata, ideja i programa, a dolazi do brutalnih i prizemnih ličnih razračunavanja, nastojanja da se politički i moralno uništi osoba koja se smatra protivnikom. Takva praksa se sa političara prenosi na narod i razara državnu zajednicu iznutra, ali i šalje vrlo negativnu sliku prema svijetu.

Poznato je da je prema Indeksu demokratije kojeg svake godine objavljuje britanski *Economist Intelidžent Junit*, a koji se računa u odnosu na pet temeljnih pokazatelja - izborni proces i pluralizam, funkcioniranje vlade, političko učešće, demokratska politička kultura i građanske slobode, Bosna i Hercegovina najgora plasirana zemlja u regionu, ali i na samom evropskom začelju. BiH je svrstana u hibridne režime, kategoriju koja se odnosi na države koje su devedesetih godina prošlog vijeka započele tranziciju ka demokratiji, ali je nisu uspješno obavile i nalaze se raspete između demokratije i totalitarizma. Dakle, daleko od potpunih i nepotpunih demokratija, a korak do autoritarnih režima. Crna Gora i Sjeverna Makedonija takođe su u kategoriji hibridnih režima, dok Srbija, Hrvatska i Slovenija spadaju u kategoriju "manjkavih demokratija".

Takođe, prema *Indeksu percepcije korupcije* Bosna i Hercegovina zauzima jednu od najgorih pozicija u Evropi, dok lošiji rezultat imaju samo Ukrajina i Rusija. Za razliku od svih zemalja iz okruženja, BiH godinama ne ostvaruje nikakav napredak na polju borbe protiv korupcije, a ključni razlog za to su političke opstrukcije reformi. Kada bi u izornoj kampanji, ali i svaki put ranije, na ovaj problem ukazivali opozicioni političari, analitičari i slobodni pojedinci, portparoli režima i potčinjeni im mediji obrušili bi se na njih kao na izdajnike, strane plaćenike zadužene za širenje defetizma i neprijateljsku propagandu. Iste etikete nosi svaki nevladin medij, svaki novinar koji se u skladu sa profesionalnim i etičkim kodeksima bavi istraživačkim novinarstvom i koji se kritički odnosi prema negativnim društvenim pojavama. Opštepoznato je postojanje i tzv. crnih lista, spiskova zabranjenih i nepoželjnih ličnosti u javnoj sferi, organizovano medijsko satanizovanje, verbalno i fizičko uznemiravanje i zastrašivanje novinara. Zato nikoga ne čudi što se prema Svjetskom indeksu medijskih sloboda kojeg objavljuju *Reporter bez granica*, Bosna i Hercegovina tradicionalno nalazi na vrlo niskoj poziciji, sa koje iz godine u godinu pada sve niže.

Moderni fenomen nazvan *kultura otkazivanja* ("cancel culture") u ovdašnjem društvu ispoljava se bojkotom neistomišljenika, uz onlajn ponižavanja, verbalno nasilje na društvenim mrežama, zastrašivanje i prijetnje, slanje uvredljivih komentara i poruka, ciljanim, kontinuiranim proganjanjem i zlostavljanjem, zloupotrebe ličnih podataka, polnog uznemiravanja ili kršenja ljudskih prava po osnovu ličnih svojstava (roda, porekla, statusa), objavljivanje kompromitujućih sadržaja... Organizovanjem botova političke partije ne ostrvljuju se samo na svoje protivnike, već dugoročno potkopavaju društvenu zajednicu u čije ime se zaklinju. "Botovi umnožavaju i šire hiljade slika i lapidarnih fraza, i svijet postistine, u kojem na kraju učestvuju i tradicionalni

mediji, pretvara nesigurnost u jedinu pouzdanu istinu svakog ponaosob. Fragmentacija poruka i dvosmislenost komunikacije odašilju jedinstvene i lične emocije koje neprestano pothranjuju strategiju uništavanja nade", upozorava Manuel Kastels.

Kao da i bez njih nema dovoljno razloga za bankrotom optimizma i nade. Prema Agencije za statistiku BiH, preko pola miliona građana prima određenu vrstu socijalne zaštite, 15 odsto stanovništva živi u apsolutnom siromaštvu, dok je polovina stanovništva na ivici siromaštva. Stopa nezaposlenosti u BiH daleko najviša u Evropi, rast prosječnih plata u BiH ne prati rast cijena potrošačke korpe. Bosna i Hercegovina je među vodećim državama u svijetu po opadanju broja stanovnika. BiH za devet godina od 2013. do 2022. napustilo skoro pola miliona građana. Taj broj se stalno uvećava. Zemlju masovno napuštaju mladi i radno sposobno stanovništvo, odlaze čitave porodice. Prema istraživanju Instituta za razvoj i inovacije, BiH godišnje gubi oko milijardu i po evra zbog odlazaka stanovnika iz ove zemlje. Stručnjaci upozoravaju na demografski kolaps. Iz godine u godinu rađa se sve manje djece, stanovništvo je sve starije. Nepovoljni demografski trendovi se nastavljaju, kao i negativan prirodni priraštaj. "Analiza stanja stanovništva potvrdila je da je Bosna i Hercegovina zemlja s 'najnižim niskim' fertilitetom na svijetu, visokim nivoima migracija i starenja stanovništva, kao i s duboko ukorijenjenim rodnom nejednakostima. Do 2070. godine takvi demografski trendovi i nejednakosti dovešće do smanjenja ukupnog stanovništva za više od 50 odsto, dok će demografska struktura naginjati starijoj populaciji (sa udjelom u ukupnom stanovništvu višim od 40 odsto)", upozorili su iz Populacijskog fonda Ujedinjenih naroda nakon nedavno provedene projekcije stanovništva BiH za period 2020-2070. Zastrašujuća prognoza.

DEMOKRATURA U BOSANSKOM LONCU

Demokratska recesija u Bosni i Hercegovini ispoljava se u svim svojim dimenzijama: opadanjem broja građana koji participiraju u izborima i političkom životu, problemima u funkcionisanju lokalnih i republičkih vlasti, galopirajućem nepovjerenju u reprezentativne političke partije i institucije, povećanjem uloge i uticaja tzv. neizabranih faktora.

Prethodno smo naveli Indeks demokratije prema kojem se BiH nalazi u kategoriji hibridnih režima. U političkim naukama koriste se različiti nazivi za političke sisteme u kojima postoje demokratske institucije (izbori, parlament, djelovanje više političkih partija, medija, nvo organizacija), ali stvarna vlast je izvan parlamenta, u rukama pojedinaca, tajkunskih grupa, finansijske

oligarhije. Takvu kombinaciju demokratske i diktatorske prakse, diktature u obliku određenih demokratskih procedura, kao oblik vladavine karakterističan za poskomunistička društva neki autori nazivaju stabilokratijom, a neki i – demokraturom! U njima sistem guši otpor raznim podmetanjima, lažima, ruganjima, verbalnim nasilje, progonima, kulturom otkazivanja, banalizacijom javne debate, unajmljenim "stručnjacima" i slično. Dobitnik Pulicerove nagrade, historičar i publicista En Eplbaum u knjizi *Sumrak demokratije, sirenski zov autoritarizma* (2021) analizira opadanje demokratije i snagu autoritarne tradicije, naglašavajući sramnu ulogu intelektualaca koje naziva "službenicima koji su ponudili intelektualno opravdanje za potonuće u autoritarizam". To je posljedica rukovođenja ličnim interesima, mnogi od njih nikada i nisu bili demokrate, a neke je obuzelo "kulturno očajanje". Najlojalniji su bolji od najsposobnijih! Malo gdje je tako eklatantan slučaj kao na primjeru tzv. intelektualaca u Bosni i Hercegovini.

Američki politikolog Farid Zakarija upotrijebio je termin iliberalna demokratija da označi stanje društva u kojem i dalje formalno postoji vladavina prava, u kojem odluke i dalje formalno donose institucije, ali one ne funkcionišu kako bi trebale u demokratskom društvu i pravnoj državi. Politička elita, odnosno režim ignoriše ustavna i zakonska ograničenja svoje vlasti, mediji su pod kontrolom, opozicija pod pritiskom, postoje izbori ali nisu ni fer ni poštene. Nejednaki su uslovi učesnika izbornog procesa. Režimske partije zloupotrebljavaju institucionalnu, finansijsku i medijsku prednost. U iliberalnim demokratijama poštovanja ljudskih prava i sloboda, kao i prava manjina su veoma niska. U toj mješavini autoritarizma i demokratije, javna politika je u službi privatnih interesa. U pitanju je simulacija demokratije. Institucije su kao simulakrumi. Netolerancija i isključivanje svakog kritičkog mišljenja u društvu, rušenje kredibiliteta javnih ličnosti koje kritički govore o stanju u društvu, javni cinizam, populizam i šovinizam... Djeluje kao da se ponavljamo?

Analitičari društvenih procesa u BiH uočavaju kako razni akteri preuzimaju tuđe uloge. Političari kroje uređivačke politike u medijima, stranački kadrovi se predstavljaju kao eksperti, predstavnici radničkih sindikata, boračkih udruženja i studentskih organizacije ne zalažu se za interese kategorija koje predstavljaju, već zastupaju interese političkih partija i nacionalnih vođa. Stvarni politički procesi odvijaju se iza scene, odluke donose izvan institucija, u pozadini političkih svađa, rijalizacije parlamentarnih diskusija, nacionalističkih predstava za javnost, izbornih igara... U skladu sa onim što se naziva postistinom, postdemokratijom, postpolitikom, interpretacije postaju važnije od činjenica, kriterijume istinitosti proizvode oni koji vode računa samo o

efikasnosti propagande. Umjesto na svijest građana atakuje se na njihove emocije, najčešće straha, strijepnji, panike, pakosti, mržnje... Zar nedavno nismo svjedočili kako se stanovnici u BiH zastrašuju navodnim ratnim planovima susjednih naroda, međunarodnim zavjerama protiv nacionalnih interesa, stranim špijunažama, scenarijima obojenih revolucija itd.

Britanski teoretičar demokratije Dejvid Ransiman u knjizi *Kraj demokratije* (2018) upozorava na opasnosti koje nastaju kada postojeća vlast suspenduje demokratske ustanove, što naziva državnim udarom. Pod tom sintagmom dodaje i krađe na izborima, strateškom manipulacijom (kada izbori nisu ni fer ni poštenu ni slobodni, ali se ne može potvrditi ni da su potpuno pokradeni), privid demokratskih rituala i fasadu demokratskih ustanova, kada demokratija zapravo postaje krinka za subverziju i rušenje poretka. Ransiman upozorava da velika opasnost dolazi i od društvenih mreža koje se zloupotrebljavaju. "Internet nam zatvara um". O destruktivnoj moći društvenih medija piše i bugarski politikolog Ivan Krastev, širenju populizma kao bolesti, stvaranju iluzija da su naša mišljenja većinska... Građani pokušavaju da reaguju protestima, ali protesti postaju sami sebi svrha. Ispoljavanje bez prijedloga. Nepovjerenje učesnika u vođe protesta, nepovjerenje građana jednih u druge, otežava i onako tešku situaciju i postaje predmet novih manipulacija. "Svjedoci smo snažne frustracije političkim predstavljanjem koje nije zainteresovano za to da ponudi alternativu postojećim oblicima predstavljanja – tj, ništa osim snažnog ispoljavanja frustracije", piše Krastev.

Brojne afere, brojni primjeri kriminala i korupcije u trenucima sveopšte krize ukazuju da su bahatost i pohlepa obilježja ne samo politike, već i društva. "Društvo u kojem u vremenu krize ljudi izrabljuju svoje bližnje radi finansijske dobiti nije dobro društvo", piše američki politički filozof Majkl Sandel i pohlepu naziva porokom. Kažnjavanjem pohlepnog ponašanja društvo afirmiše građansku vrlinu radi zajedničkog dobra. U našem društvu takvo ponašanje ne samo da se ne kažnjava, čak više ne izaziva ni prezir i osudu javnosti, već se afirmiše kao povrda sposobnosti i uspješnosti. Poraz srednje klase koja je bila široko uporište za aktivnu politiku, kumovao je stvaranju samožive političke klase čiji cilj i nije da rješava probleme običnih ljudi, već da udovoljava ličnim i interesima bogatih.

Politička praksa svjedoči da bahatost, pohlepa, osionost, arogancija, izrazito nekulturna, devijantna i destruktivna ponašanja prolaze bez mogućnosti sankcionisanja na izborima. Politikolozi demokratiju nazivaju i poretkom u kojem neka elita može da bude poražena na izborima, mirno prihvati poraz i preda vlast pobjednicima. Društva

u kojima se zbog raznih manipulacijama i pritisaka takva rješenja čine nemogućima, daleko su od demokratije. U nekim zemljama bivše Jugoslavije zaista djeluje da je nemoguće promijeniti vlast.

Bečki profesor Florijan Biber u knjizi *Uspon autoritarizma na zapadnom Balkanu* (2020) ističe da je došlo do stagnacije i opadanja demokratije, njene demontaže, de-demokratizacije odnosno udaljavanja režima od dostignutog stepena demokratizacije i novog približavanja autoritarizmu. Režim brani vlast na sve načine, pojačava se kontrola medija, sve više slabe opozicija i civilno društvo. Za takvo stanje Biber krivicu traži i među zapadnim diplomatijama, smatrajući da balkanskim hibridnim režimima treba neko spolja da "se slika s njima i da žmiri na gaženja pravne države". "Tvrdi da Zapadni Balkan i dalje ima evropsku perspektivu, čelnici Evropske unije i njenih najmoćnijih članica upravo podržavaju one koji tu perspektivu potkopavaju", ističe Biber.

Njegova tvrdnja upravo se potvrdila. Dok se vodila brutalna izborna kampanja i dokazivala izborna prevara stizali su signali o približavanju BiH Evropskoj uniji. "Svi građani Bosne i Hercegovine su budućnost Evropske unije. Vaša budućnost je u Evropskoj uniji", poručila je predsjednik Evropske komisije Ursula von der Lejen koja boravila u posjeti BiH. Evropska komisija uslovno je preporučila status kandidata Bosne i Hercegovine za punopravno članstvo u Evropskoj uniji uz ispunjavanje osam određenih uslova. "Davanje statusa kandidata je ponuda Evrope za BiH. Ovo radimo za narod BiH. Ali to takođe dolazi sa velikim očekivanjima. Na eliti je da to pretvori u stvarnost", poručio je i komesar za proširenje Oliver Varhelji. On je naglasio da se nakon oktobarskih izbora očekuje brzo formiranje institucija kako bi se mogle fokusirati na ove uslove i najavio mogućnost da Savet EU odluči o kandidatskom statusu za BiH već na samitu u decembru. Komisija je preporučila da Vijeće EU da Bosni i Hercegovini status kandidata, ali da se sljedeći koraci: prioritarno usvajanje izmjene u postojećem Zakonu o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću, usvajanje Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu i Zakona o sudovima Bosne i Hercegovine, donošenje zakona o sprečavanju sukoba interesa, preduzimanje odlučnih koraka za jačanje prevencije i borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, unapređenje rada na obezbjeđivanju efikasne koordinacije na svim nivoima kapaciteta upravljanja granicom, kao i obezbjeđivanje funkcionisanja sistema azila, zabrana torture, posebno uspostavljanjem nacionalnog preventivnog mehanizma protiv torture i zlostavljanja. Takođe, među uslovima su i garantovanje slobode izražavanja i medija i zaštita novinara, posebno osiguravanjem odgovarajućeg sudskog postupanja u

slučajevima pretnji i nasilja nad novinarima i medijskim radnicima, osiguravanje rezultata u funkcionisanju na svim nivoima mehanizma koordinacije o pitanjima EU, uključujući razvoj i usvajanje nacionalnog programa za usvajanje pravne tekovine Evropske unije. Žele li to lokalni lideri? Isti oni koji godinama rade sve suprotno?

Očigledno je da BiH stagnira i nazaduje u procesima demokratizacije društva, a da njena evropska perspektiva ne počiva na unutrašnjoj odlučnosti da se obračunava sa negativnim pojavama, već zavisi od geopolitičkih interesa velikih sila i straha međunarodne zajednice da ovaj dio Balkana ne postane poprište novih sukoba i nestabilnosti. Kao da je rat Rusije i Ukrajine pogurao BiH ka Evropi, kada već nisu mogle njene elite. Iako se deklarativno zalažu za tzv. evropske vrijednosti i trapavo, selektivno, iznuđeno ispunjavaju uslove za integracije, lokalni lideri javnosti šalju oprečne poruke, nerijetko vrlo negativne prema EU. Uostalom, prvi komentari lokalnih zvaničnika, naročito u Republici Srpskoj, na izjave Ursule von der Lejen i Olivera Varhelja izražavale su sumnjičavost u pogledu dobrih namjera i ovaj signal iz Brisela nazvali potencijalnim udarom na "naš način života", ne objašnjavajući šta pod tom sintagmom misle!

IZAZOVI POLITIČKE ANTROPOLOGIJE

Ozbiljnijeg sagledavanja i razumijevanja složene krize u BiH i njene perspektive nema bez temeljnih istraživanja iz oblasti političke antropologije, po principu Platonove maksime "kakvi su ljudi, takve i države". Čak i ako bi Bosna i Hercegovina nekim čudom postala članica Evropske unije, u šta malo vjeruje njeno stanovništvo, ostaje zbrka sa njihovim vrijednosnim orijentacijama, samoodređenjem ljudi koji žive na ovim prostorima i u čijoj svijesti i duhovima ostaju duboki ožiljci političke prakse i iskustva taloženog decenijama unazad.

Kakve su njihove orijentacije prema autoritetima, karakteri, osjećanja prema politici? Kako pronaći u vlastitim redovima snage za sagledavanjem posljedica koje su proizveli strahovi, strijepnje, bahatosti, deheroizacija poštenja, zaboravljene emocije stida, izgubljenog dostojanstva pojedinca, osjećanja nejednakosti i nepravde? Naravno, odgovore na ova pitanja ne muče samo odgovorne ljude u BiH, već ih dijele sa većinom svjetske populacije.

Ljutnja prema političkim strukturama, mržnja između nacionalnih, ideoloških ili klasnih struktura, pojave na koje godinama ukazuju politikolozi, sociolozi, komunikolozi, psiholozi itd. Ljutnja i mržnja su najdestruktivniji i najrazorniji osjećaji, predstavljaju vrhunac neprijateljskog odnosa među ljudima. S druge strane, odgovornost i povjerenje su normativna načela politike. Šta određuje

karakter društva? Povjerenja u pojedince, u procedure, u sistem. Povjerenje u državu. Povjerenje ljudi jednih u druge. I države i društva ne mogu opstajati bez tih spona. Bez osjećanja pravednosti, bez dobronamjernosti, solidarnosti, dobrovoljne saradnje, samopoštovanja i međusobnog poštovanja, bez morala i slobode. To ne može da nametne ili otme nikakav strani faktor, ma koliko bio blagonaklon ili zlonamjeran. To nastaje ili nestaje iznutra. I to je zadatak važniji od svake druge reforme, jer bez njegovog rješenja reforme nisu ni moguće. Ali to je zadatak istinskih patriota, odgovorne inteligencije, slobodnih i kritičkih medija, kompetentnih i dalekovidnih političara, snažnih i pravednih institucija, argumentovane javne debate, poštenih i fer izbora, političke i kulturne svijesti. Demokratije.

O AUTORU

Dorđe Vuković je rođen 1971. godine u Banjoj Luci, gdje je završio osnovnu i srednju školu, diplomirao i magistrirao na Filozofskom fakultetu. Doktorsku disertaciju iz političke kulture odbranio je 2011. godine na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

Autor je knjiga dvadesetak knjiga i mnogobrojnih naučno-istraživačkih radova iz oblasti političkih teorija, kulture, političkih ideala i identiteta, tradicije i kulture sjećanja, javnog mnjenja i masovnih medija. Učestvovao je, držao uvodna predavanja i izlagao naučne radove na brojnim nacionalnim, regionalnim i međunarodnim naučnim i stručnim skupovima.

Zaposlen je kao redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, a kao profesor po pozivu godinama držao gostujuća predavanja na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Predavao je u više navrata na Regionalnoj školi političke filozofije dr Zoran Đinđić, kao i Političkoj akademiji i Školi demokratije Fondacije Fridrih Ebert.

Član je redakcije nekoliko naučnih časopisa i recenzent više desetina naučno-istraživačkih radova, studija i knjiga zapaženih autora sa prostora bivše Jugoslavije. Dobitnik je nekoliko književnih nagrada i uvršten u više zbornika i antologije srpskog i istočnoevropskog stvaralaštva. Pjesme i kratke priče su mu prevedene na engleski, njemački, poljski i slovenski jezik. Kao komentator i kolumnista nepune tri decenije objavljuje u brojnim medijima iz BiH i Srbije. Bio je glavni i odgovorni urednik prvih omladinskih magazina u Republici Srpskoj, BUM i Revolt, kao i dugogodišnji kolumnista na Big radiju. Član je odbora za političke nauke Akademije nauka i umjetnosti BiH. Član je Udruženja književnika i Nezavisnog udruženja novinara.

IMPRESUM

Friedrich-Ebert-Stiftung - Kancelarija Sarajevo
Kupreška 20, 71 000 Sarajevo

Za izdavača: Dr. Peter Hurrelbrink - Direktor, FES BiH

Tel.: +387 33 720 010

www.fes.ba

DTP: Aleksandar Aničić

Sva prava pridržana od strane Friedrich-Ebert-Stiftung BiH.

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u ovoj publikaciji. Komercijalna upotreba izdanja nije dozvoljena bez pismene saglasnosti Fondacije.

ISBN 978-9926-482-63-3

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod

ID brojem 51859206

